

Mia Couto

El cartògraf d'absències

Traducció de Pere Comellas Casanova

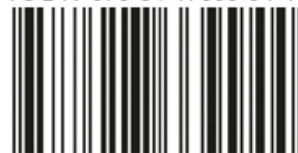
El poeta i professor universitari Diogo Santiago retorna a Beira, la seva ciutat d'infància, per rebre un homenatge mentre s'anuncia l'arribada d'un cicló tropical demolidor. Allà coneix la Liana, una dona misteriosa que resulta ser la neta de l'inspector de la policia secreta que va detenir el pare d'en Diogo fa més de quaranta anys. Junts, s'endinsaran en una investigació per redibuixar la personalitat d'aquesta figura paterna enigmàtica i compromesa. Alhora, la Liana també descobrirà les veritats de la seva pròpia història, marcada per la mort d'una dona en caure al buit.

«Couto és capaç de trobar bellesa als llocs i les situacions més extrems.» *El Nacional*

Mia Couto ens fa navegar entre dues èpoques traumàtiques en què Moçambic va quedar assolat: la guerra de la Independència i la devastació del cicló *Idai*. Amb una prosa poètica i lírica, l'autor ens convida a un viatge en el temps per preservar la memòria i la història de la seva terra.

IBIC FA

ISBN 978-84-17339-94-4

Mia Couto (Beira, Moçambic, 1955) és un dels escriptors més importants en llengua portuguesa i l'autor moçambiquès més traduït. La seva extraordinària qualitat literària ha estat comparada amb noms d'autors com Gabriel García Márquez o Jorge Amado i premiada amb guardons com els prestigiosos Prémio Vergílio Ferreira (1999) pel conjunt de la seva obra, o el Neustadt International Prize for Literature 2014. L'any 2007 va esdevenir el primer autor africà a guanyar el premi literari Latin Union, i el 2013 va obtenir el premi Camões, un dels guardons més importants en llengua portuguesa. La seva obra, caracteritzada per una prosa poètica i lírica que ens transporta a mons on el realisme es fon de manera màgica amb el mite i la llegenda, s'ha publicat a més de trenta països. *El cartògraf d'absències*, la seva última novel·la, va guanyar el Premi Literari Manuel de Boaventura el 2021.

Pere Comellas Casanova va néixer a Cal Rosal, al Berguedà, l'any 1965. Va estudiar biblioteconomia i portuguès. Treballa a la Universitat de Barcelona. Forma part del Grup d'Estudi de Llengües Amenaçades, dirigit per la M. Carme Junyent. Creu que les teories i reflexions sobre la traducció literària són, encara que a vegades no ho sembli, molt útils, i ajuden a aprendre l'ofici i a millorar. També creu que el més important d'una traducció literària és que sigui literària, més que no pas que sigui igual que l'original, cosa que d'altra banda és del tot impossible. Finalment, està convençut que la traducció és la cosa més important del món, perquè és l'única manera de construir una literatura universal i perquè demostra dia rere dia, i malgrat totes les mancances i frustracions, que qualsevol llengua conté potencialment tota l'experiència humana.

Ha traduït autors com Eça de Queirós, Moacyr Scliar, Paulina Chiziane, José Eduardo Agualusa, Fernando Pessoa, Baltasar Lopes, Érico Veríssimo, Bernardo Kucinski, Natasha Appanah, Edgar Morin, Helena Marques, Gonçalo M. Tavares, Mia Couto i algun altre.

Sergio Abranches – «Aquest és un llibre de múltiples lectures i significats, d'aquells que recorren una reconstrucció del nostre passat i ens poden ofegar en els nostres propis records.»

Jurat del Premi Literari Manuel de Boaventura 2021 – «Es tracta d'una narrativa amb una maduresa literària elevada que, amb una sensibilitat particular, aconsegueix creuar les diferents línies temporals de la realitat moçambiquesa, oferint al lector una representació expressiva del país en el període colonial i postcolonial.»

Sílvia Souto, *Diari Sapo* – «La novel·la és un viatge potent en dos períodes, el de la preindependència, el 1973, i el present, el 2019; i dos ritmes, el dels diàlegs i el de la correspondència epistolar. Un tapís molt ric, un rèquiem habitat per personatges inoblidables: la rebel Maniara, el criat Benedito, que serà el líder del FRELIMO, Ermelinda, a qui anomenen Almalinda que vola...»

Felipe Machado, *Diari Istoé* – «La literatura de Mia Couto és híbrida: fins i tot quan escriu novel·les, les seves obres són marcades pel ritme delicat de la poesia. *El cartògraf d'absències* no defuig aquest estil; a través d'una narrativa lúdica i plena de metàfores, l'autor viatja al passat i incorpora elements d'un altre gènere, l'autobiografia.»

De l'autor s'ha dit:

Henning Mankell – «Un dels autors més interessants i importants de l'Àfrica.»

Gustau Nerín, *El Nacional* – «Couto és un poeta. De fet, té publicats dos llibres de poesia. Però quan escriu en prosa també és un mestre de les metàfores, de les imatges, de les paraules. Couto és capaç de trobar bellesa als llocs i les situacions més extrems.»

Sonia Fernández, *Altair Magazine* – «És un mestre a l'hora d'aixecar universos sobre el fràgil sòl dels somnis. Ens ofereix atmosferes complexes que freguen el límit entre el que és versemblant i el que està encantat.»

Sam Sacks, *The Wall Street Journal* – «Couto és un aforista brillant. Hi ha moltíssimes frases que tenen el pes i la saviesa dels antics proverbis.»

Catherine Simon, *Le Monde* – «Aquest tipus és bestial. La seva grapa s'aguditza amb el temps i construeix, llibre a llibre, una obra única.»

Sébastien Lapaque, *Le Monde Diplomatique* – «Couto és un artesà d'una llengua clàssica, precisa i sòbria. S'apropia del portuguès per tal de reinventar-lo. Crea un model narratiu nou.»

La Quinzaine – «L'obra de Mia Couto és de les que realment compten.»

Neues Deutschland – «És com si els lectors haguessin estat embuixats. Tenim davant nostre un mag de les paraules.»

Mia Couto

El cartògraf d'absències

Traducció del portuguès de Pere Comellas Casanova

ANTÍPODA, 65

EDICIONS DEL PERISCOPI

Títol original: *O mapeador de ausências*

© Mia Couto, 2020

by arrangement with Literarische Agentur Mertin inh.

Nichole Witt e. K., Frankfurt am Main, Germany.

Primera edició: juny del 2022

© de la traducció: Pere Comellas Casanova, 2022

© del collage de coberta: Edicions del Periscopi / Tono Cristòfol (© de les fotografies de coberta: Lorenzo Codacci / Alamy Stock Photo, Archivist / Alamy Stock Photo, Shotprime Studio / Adobe Stock, Choltita / Adobe Stock)

© de la fotografia de l'autor: Alfredo Cunha, 2016

© d'aquesta edició: Edicions del Periscopi SLU, 2022

Publicat per Edicions del Periscopi SLU

info@periscopi.cat

Web: www.periscopi.cat

Facebook: www.facebook.com/Periscopi

Twitter: twitter.com/Ed_Periscopi

Instagram: @edicions_del_periscopi

Producció de l'ePub: booqlab

Edició a càrrec d'Aniol Rafel, Andrea Rovira i Marta Rubirola

Maquetació i disseny d'interiors: Tono Cristòfol

Correcció: Miquel Saumell Santa Eugènia, Òscar Lozano i Marta Vilaró

Disseny de la col·lecció: Tono Cristòfol

Aquest llibre s'ha imprès amb un paper offset cru de noranta grams i ha estat compaginat amb la tipografia Caslon Pro en cos 12.

ISBN: 978-84-17339-99-9

Tots els drets reservats. Queda rigorosament prohibida, sense l'autorització escrita dels titulars del copyright, sota les sancions establertes per la llei, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol mitjà o procediment, inclosos la reprografia i el tractament informàtic, i la distribució d'exemplars mitjançant el lloguer o préstec públics.

NOTA DE L'AUTOR

Aquesta és la història d'un periodista i poeta portuguès, un home ingenu al qual lliuren proves d'una massacre comesa l'any 1973 per les tropes portugueses a Moçambic. Aquell home bo i ingenu era el meu pare. En aquell moment la guerra d'alliberament nacional havia arribat a les portes de la nostra ciutat, Beira. La resposta en alguns dels barris blancs va ser la bogeria. Vaig aprendre llavors que la malaltia a vegades és l'única medecina. Per a alguns, calia oblidar el que passava perquè hi hagués futur. Per a altres, el que passava ja era el futur.

Aquesta narració ficcional està inspirada en persones i episodis reals. Dit d'una altra manera: en aquest llibre ni la gent, ni les dates, ni els llocs no tenen cap més pretensió que la de ser ficció.

És un imperia
quella llum que s'apaga
o una cuca de llum?

JORGE LUIS BORGES

(traducció de la traducció de Mia Couto)

CAPÍTOL 1
ELS QUI PARLEN AMB LES OMBRES

(Beira, 6 de març del 2019)

Tota la meva vida ha sigut un assaig
per al que no ha arribat a passar mai.

ADRIANO SANTIAGO

—Tothom té dues ombres. De visible només n'hi ha una. Però n'hi ha que enraonen amb la seva segona ombra. Aquests són els poetes. Vostè n'és un, un dels qui parlen amb les ombres.

Tot això m'ho diu el porter a l'entrada de la sala de festes. Duu a la mà un llibre de poesia, em demana que l'hi dediqui. Aixeco els braços, m'hi nego amablement:

—No puc, aquest llibre el va escriure el meu pare.

L'home encongeix les espatlles, somrient, i xiuxiueja:

—Llavors l'autor és vostè mateix.

Hi escric la dedicatòria, em converteixo en una mena d'autor pòstum. Les mans són les meves, la cal·ligrafia és la del meu difunt pare. Em venen ganes d'abraçar el porter, però me n'estic i camino entremig de les taules engalanades de la sala de festes. Hi ha gent que s'aixeca per saludar-me. A la paret del fons, un cartell exhibeix en lletres enormes aquestes paraules:

BENVINGUT A LA SEVA CIUTAT,
POETA DIOGO SANTIAGO!

Recordo les paraules del meu pare. Els honors en terres petites són com els anells als dits dels pobres: d'aquestes lluentors neixen enveges mortals.

Una dona molt guapa avança cap a mi.

—Em dic Liana Campos, soc la mestra de cerimònies.

A la veu hi ha un recel tremolós, com si la revelació del seu nom la deixés desarmada.

Soc de visita a Beira, la meva ciutat natal; hi he vingut convidat per una universitat. Des que he arribat, he visitat escoles, m'he trobat amb professors

i estudiants, hi he parlat sobre el tema que més m'interessa: la poesia. Soc professor de literatura, el meu univers és petit però infinit. La poesia no és un gènere literari, és un idioma anterior a totes les paraules. No he parat de repetir-ho a cada debat.

Aquests dies he caminat pels llocs de la meva infància com qui passeja per un aiguamoll: de puntetes. Un pas en fals i corria el risc d'enfonsar-me en foscos abismes. La meva malaltia: no em queden records, només tinc somnis. Soc un inventor d'oblits.

I soc aquí, en aquesta provinciana sala de festes, un home tímid i circumspecte, víctima d'un homenatge públic. Les parets estan guarnides de flors de plàstic i a les columnes hi ha llaços de paper de colors. Al cap de la taula central m'hi han posat una cadira amb el respatllet alt, una mena de tron burlesc. Disposades en una rigorosa jerarquia, a cada banda de la taula les autoritats m'estudien amb una barreja de condescendent simpatia i de predadora curiositat.

No hi ha res que em cansi més que les celebracions, amb les seves infinites converses de circumstància. Pujo a l'escenari per llegir el discurs. La dificultat de llegir aquestes dues pàgines és més gran que el neguit que he tingut per escriure-les. He refet aquest missatge cap a vint vegades. No em faltava la competència. Em faltava jo. I ara em decanto per una intervenció improvisada. Estic malalt, soc un escriptor que ha perdut la capacitat de llegir i d'escriure. És aquesta confessió de fragilitat el que em venia de gust fer en aquest moment.

Després dels discursos i la resta de formalitats, comença el ball. La Liana em fa un gest perquè balli amb ella. Refuso amb fermesa. A la primera oportunitat m'escapo furtivament cap a la sortida i faig veure que tinc una trucada. El porter em dona conversa, fregant-se les mans com per donar-se valor.

—Les ha vist, senyor poeta? —pregunta—. Les nostres dames amb teles africanes embolicades al cap?

—Ho trobo bonic —comento.

—El problema és que aquestes teles tan africanes amaguen cabells postissos de dones xineses. O hindús, que encara és més probable.

Em repenjo a la porta, tanco els ulls i sospiro. Sento les passes del porter que s'acosta amb la gentilesa d'un gat. M'acosta la boca a l'orella per superar el volum de la música.

—Està cansat, poeta? —vol saber l'home—. Què li he de dir, jo, que fa més de quaranta anys que treballo aquí? Li confessaré una cosa: aquestes festes són ben iguals que les dels antics colons...

—Per a vostè no ha canviat res?

—Per a mi? —i el porter fa girar els ulls com si busqués la resposta en la foscor—. El que ha canviat és això: abans, jo no existia; ara, soc invisible.

—No es pot pas imaginar, benvolgut amic meu, quina enveja que em fa aquesta invisibilitat.

La Liana ve a fumar a l'entrada i s'afegeix a la conversa. El porter s'aparta amb tanta amabilitat que sembla que no es mogui. La guapa mestra de cerimònies em convida a prendre alguna cosa lluny d'allà.

—No puc —em defenso—. Soc un home d'incerta edat.

Ella declara, somrient, que de fet li agraden les incerteses. Aquest país, segons la Liana, s'hauria de dir «incertesa». Al final accepto la proposta de fugida. Només li demano que s'avanci perquè no fem parlar si sortim junts. M'espero uns minuts abans de travessar el pati. El porter encara m'acompanya unes passes.

—No m'agrada ficar-me on no em demanen —em xiuxiueja l'home—, però, sisplau, vagi amb compte amb aquesta noia.

—Per què?

—És, diguem, una mica estranya —diu ell mirant-se les sabates.

—Estranya com? —pregunto.

—Hi ha coses que no sabem explicar —vacil·la el porter—. Vostè, que és poeta, sap explicar la poesia?

M'acomiedo i ja m'allunyo quan el porter suggereix que agafi l'altra vorera: hi ha un ocell mort al mig del carrer.

—És curiós —comenta ell, tombant i retombant l'ocell amb la punta de la sabata—. És un *kondo*, un d'aquests ocells que anuncien desgràcies. Això vol dir que aquesta tempesta l'ha encarregat algú.

—Quina tempesta? —pregunto.

—Diuen que ve un cicló. Ho han dit per la ràdio.

L'avís meteorològic potser té raó. Però el porter s'equivoca. No hi ha només un ocell mort, al carrer. A l'asfalt hi ha una desena d'ocells, d'aquells que en diuen «caps de martell». Una brisa estranya els dona un alè de vida, les plomes fosques rodolen sobre l'asfalt.

La plaça on la Liana ha deixat el cotxe ara està deserta. La noia es repenja a la porta del vehicle i m'apunta al pit amb un dit acusador:

—No ha acceptat la meva invitació. Allà dins ha dit que no sabia ballar. M'hi jugo el que vulgui que és d'aquells que es fa el desmenjat només per cridar l'atenció. Ballem aquí, tenim música, tenim fosc, ens tenim a nosaltres.

Se m'acosta, m'encercla la cintura amb uns braços prims i llargs.

—Què passa? —pregunta, sorpresa amb la meva immobilitat—. No em digui que li falten les cames, a vostè que tant fa ballar les paraules? Relaxi's, professor, el secret de ballar és deixar de tenir cos.

—Hi ha gent que ens mira —l'avisó.

La Liana mou els malucs, bressolada per la música que s'escapa de la sala de festes. Els seus llavis em freguen la cara quan em xiuxiueja:

—Soc negra, vaig néixer ballant.

—Negra? —somric, incrèdul.

—No s'ho creu? —pregunta la Liana—. Doni'm la mà.

Cedeixo amb recança, li toco els cabells. Una espècie de pudor em fa corregir el gest.

—Ho veu? —pregunta la Liana—. Aprengui una cosa: la raça és als cabells.

La raça és al cap, em ve de gust de dir, però continuo callat. Ja he perdut el cos, només em faltaria perdre les paraules. Al cap d'una estona, trobo la frase salvadora.

—Etic cansat, Liana. Sisplau, deixi'm a l'hotel.

—Té por de la tempesta? —pregunta ella, amb un to irònic—. No pateixi. Quan les anuncien tan greus, no acaben d'arribar mai.

L'endemà al matí em porten una inesperada capsa a l'habitació de l'hotel. La poso damunt del llit. Sobre el llençol cauen documents mecanografiats, fotografies, papers vells gargotejats. D'entre tota aquesta paperassa sobresurt una carta en paper de color dirigida a mi.

Benvolgut professor,

El meu avi era l'inspector de la PIDE que, fa més de quaranta anys, va detenir el seu pare. Els documents que hi ha a la capsa formen part d'aquell procés. Quedi-se'ls, aquest passat no em pertany. Durant tot aquest temps, el meu avi va guardar aquests papers com si fossin l'única part viva de la seva vida. Al final dels seus dies, em va demanar que em fes càrrec d'aquesta herència. Com sap, els arxius de la PIDE a Moçambic es van cremar just després de la caiguda del règim colonial. Aquests documents són rars supervivents d'aquells temps tan tristos. Tingui'n cura. Espero que li facin servei.

La seva admiradora,
Liana Campos

Ordeno els papers damunt del llit, començant per separar els documents oficials de la PIDE (informes, cartes, transcripcions de declaracions, telegrams). Després, en un altre racó, aplego els papers de naturalesa personal (diaris de diferents parents, notes i poemes del meu pare). Sobre el coixí hi escampo les cartes i els altres papers escrits per mi.

Tant que volia fugir dels records i ara tinc el llit ple de passat.

Al llarg de la nit vaig llegint les meves velles cartes. Veig com m'ha canviat la lletra i penso: la cal·ligrafia és part del cos, a la meva escriptura li han anat sortint arrugues amb l'edat. Incapaç de dormir, m'assec a l'ordinador i m'adono que la Liana està en línia. Els meus dits són fantasmes que desperten tecles endormiscades.

Jo: Desperta?

Liana: Tinc insomni. M'ha dit a l'hora de sopar que només s'adormia amb l'ajuda de pastilles. Què passa, s'ha descuidat de prendre-se-les? Suposo que el paquet que li he enviat li deu haver robat la son. Ja l'ha obert?

Jo: El problema serà tornar-lo a tancar.

Liana: Confesso que he dubtat si lliurar-li aquest material. Aquests documents eren sagrats per al meu avi.

Jo: Encara és viu?

Liana: Em sembla que no ho va estar mai. Soc la seva única neta. Vaig aprendre a avergonyir-me d'aquell passat que, sent seu, també em pertany. És injust heretar passat, és com si ens lliguessin el temps als peus. Tantes vegades he pensat a calar foc a aquesta paperassa.

Jo: Sort que no ho ha fet. Aquests papers formaran part del meu pròxim llibre.

Liana: M'ha demanat autorització?

Jo: Vostè només m'ha tornat el que em pertany.

Liana: Li confesso una cosa: no li he donat tot el que va deixar l'avi.

Jo: I per què?

Liana: Em fa por que no em vulgui veure més. És broma, professor. Ara de debò: vostè insisteix que el passat és sempre inventat. No se li ha acudit, dubtar de l'autenticitat d'aquests papers?

Jo: Els documents de la policia estan mecanografiats en paper timbrat. I hi ha els meus propis papers, i sobre aquests no hi pot haver engany...

Liana: No es pot imaginar el que es pot falsificar, avui dia.

Jo: Es pensa que no reconeixeria la meua cal·ligrafia? La veritat és que em reconec la lletra, però em costa llegir bona part dels papers. La majoria ja els ha atacat la humitat...

Liana: No es preocupi, he fet còpia de tot. I les còpies són més llegibles que els originals. Li volia proposar una cosa: vostè tria els papers i jo els hi passo a l'ordinador. Després, els hi envio, així ho té tot en format digital.

Jo: No goso demanar-li que faci aquesta feinada.

Liana: Ho faig per gust. El meu somni és ser escriptora. Ja l'hi havia preguntat, no m'ha contestat: què hi ha vingut a fer, a la seva terra?

Jo: El meu metge em va dir que aquesta visita em calmaria els records. Em falta fer el dol dels meus pares.

Liana: El puc ajudar.

Jo: Com?

Liana: Després ho sabrà. I una última pregunta: està casat?

Jo: No ho sé.

Liana: Com que no ho sap?

Jo: Fa mesos que me'n vaig anar de casa, vaig deixar la meva dona. Me'n vaig anar a viure a casa d'un amic que és metge. L'endemà, l'amic em va despertar per avisar-me: «Estic preocupat per tu, Diogo. No ets tu, qui se n'ha anat de casa. Ha sigut la teva dona, qui t'ha deixat. Estàs malalt, Diogo», va sentenciar, «molt malalt».

Tanco l'ordinador i trec de la capsa de cartró un llibret titulat *Un retrat a la recerca de fesomia*. Són poemes del meu difunt pare. M'acosto el llibre a la cara, aspiro l'aroma del paper, olo el temps com fan les dones amb la roba dels absents. Me'n recordo del dia que la policia feixista va venir a casa a confiscar exactament aquest llibre. Devia tenir uns set anys quan algú va picar a la porta. Eren dos homes amb americana i corbata, que movien el barret com si fos un vano.

—Som de la policia. Volem parlar amb el poeta.

—De la policia? —va preguntar la meva mare—. I no porten uniforme?

Un dels agents va fer el gest de presentar un carnet d'identificació, però l'altre —que semblava el superior— li va interrompre l'intent. I va repetir, amb veu pausada:

—Som de la policia. El seu marit hi és?

—És al despatx, fa una becaina —va aclarir la meva mare—. Però poden entrar.

—El despertem nosaltres?

—Val més. Amb mi es posa de molt mal humor.

Encoratjats per la invitació, però tot i així dubtosos, els intrusos van recórrer el passadís, que estava folrat de llibres fins al sostre. Darrere dels agents ja s'havia format una processó de curiosos. La meva mare encapçalava el grup, seguida de l'àvia, de mi i del meu cosí Sandro. Tancava el seguici en Benedito, el jove negre que vivia a la part del darrere de casa nostra i que tots presentàvem com el nostre criat.

Al gran sofà del despatx, estirat de bocaterrosa, dormisquejava el meu pare. L'inspector va fer una volta per l'habitació i després es va entretenir a

examinar llargament la prestatgeria. En va treure uns quants llibres i dos o tres discos de vinil i va anunciar:

—Aquests me'ls emporto!

De la taula va agafar un altre llibre i en va recitar el títol en veu alta:

—*Un retrat a la recerca de fesomia*. Aquest també me l'emporto. Ara m'ha picat per llegir versos.

—Aquest llibre no surt d'aquí —va protestar el meu pare, encara estirat i amb els ulls tancats.

—Ve el llibre i ve vostè, senyor poeta.

Es van endur el meu pare per força, amb el seu atrotinat pijama de ratlles, pel passadís de la casa i després per tot el carrer. Darrere hi anava la meva família en plorosa processó. I la mare, més curiosa que tristos, insistia:

—Se l'emporten? Si més no deixin-me que li posi unes sabatilles decents.

En un darrer esforç, ja al llindar de la porta, la senyora Virgínia va alçar la veu, anant en compte de no semblar indelicada:

—Tot això per culpa d'un llibre? Que és ple de faltes, potser?

Em desperto tard. Fa molta estona que els corbs grallen a les palmeres de davant de l'hotel. Si tots els ocells són missatgers, els corbs deuen portar encàrrecs d'algué que està molt enfadat amb la humanitat. Faig com si no hi fossin, mentre endreço sobre la taula els papers de la Liana. Després, em sorprenc fent el llit, entrebancant-me ara amb el llençol, ara amb la meva pròpia son. La meva mare tenia una teoria per explicar els insomnis paterns. «El vostre pare», deia ella, «no dorm perquè no fa el llit, ni renta ni estén els llençols. No és culpa seva perquè sigui un home, és la seva mare, qui el va esgarriar». Això deia ella, i després es preguntava: «Quina gràcia pot tenir gitar-se en un llit fet per unes altres mans?».

Em torno a estirar, enroscat com un pangolí. Així és com ocupo els llits: en un racó no disputat. Recordo la nit que el meu pare va morir. L'acabaven d'ingressar a l'hospital i quan em vaig estirar al llit on agonitzava va

entreobrir els ulls, va somriure i els va tornar a tancar. Amb un fil de veu va preguntar: «Tens por?». «No», vaig contestar. Al cap d'una estona, pensant-me que s'havia adormit, vaig fer el gest d'anar-me'n. «No te'n vagis», em va demanar amb les parpelles tancades, «queda't una estona més». Va allargar la mà, em va envoltar el braç amb els dits. I era com si la seva pell emigrés per cobrir-me el cos. Quan es va morir jo no sabia quins dits eren els seus i quins els meus. I ara els seus gestos m'habiten les mans que, il·lusòriament, em penso que són meves. Per culpa d'aquella impossible absència no he après mai a enyorar-me. O més ben dit, enyoro el meu pare només quan em falta a mi mateix.

Miro al carrer i em passen les ganes de sortir. Des de la finestra de l'habitació se senten les crides de les venedores de cloïsses i de peix *marora*. Més endavant, un grup de musulmans es concentra a l'entrada de la mesquita. Al meu temps no n'hi havia, per aquestes bandes. Un ve fins a la finestra i saluda, somrient. Hi corresponc, abans de córrer les cortines. Trista ironia: he viatjat per arreplegar records de la meva ciutat, però em quedo tancat a l'hotel, ves a saber si amb por de descobrir que la meva vida s'assenta en una falsedat. Em paralitza la recança de no retrobar el meu passat, però sobretot la por de trobar una ciutat que, al capdavall, desconec del tot.

Em prenc una pastilla, torno a l'escriptori, endreço els papers, miro l'ordinador, retorno a la finestra. Algú va escriure: ens fem vells quan no sabem què fer de nosaltres mateixos. De nou, comprovo si la Liana està en línia. No hi és, però ha deixat al correu electrònic el missatge següent:

Benvolgut professor,

He rebut avui a la matinada la llista dels papers que vostè ha seleccionat i ja en tinc la transcripció a suport digital molt avançada. Avui mateix li enviaré els primers cinc documents. He respectat la numeració i els títols que hi ha gargotejats a mà.

Hauré d'interrompre aquesta feina perquè me n'he d'anar a la universitat. La classe d'avui és sobre memòria i literatura. Em va agradar la seva definició de l'escriptor com un inventor d'oblits. Però no la vull aplicar a la meva vida. Tinc poc més de quaranta anys, encara em sento jove: vull el passat, més que el futur. Sembla estrany que prefereixi les coses antigues, però nosaltres, els de la nostra generació, vivim un temps sense temps. M'entén? És com mirar enrere i no veure terra. Necessito les seves històries, els seus records, en vull fer el meu passat. Tant se val que siguin inventats. Val més aquesta fantasia que un temps buit que he heretat

com una malaltia. Per això, benvolgut professor, faci la seva feina de talp, obri túnels en el terra del temps. Jo viatjaré per aquestes galeries subterrànies. Soc òrfena, vaig créixer en una família que em va adoptar. Em van cuidar tan bé com van saber. Però no em van donar el més important, que són les històries. Vaig a la recerca d'aquestes narracions com un cec que busca el dibuix del propi cos.

Un petó,
Liana Campos

PS 1: Si vol un cicerone, digui-m'ho. Conec bé aquesta ciutat. Per desgràcia, la ciutat també em coneix bé.

PS 2: Em va dir que no li agradava el terme *correu electrònic*. S'estima més fer servir el terme *carta*. Per vostè, el correu necessita la lentitud de les mans damunt del sobre, necessita la humitat dels llavis en el segell. Escriure, l'estic citant, és com cosir: cal temps, un temps de gestos rodons. Perdoni, però això és xerrameca de poeta. I és una llàstima que no ballés amb mi. Suposo que ho va fer per obediència al seu pare, que deia que l'art major del poeta és saber desaprofitar oportunitats.

Altes hores de la matinada i jo sense dormir. Obro les cortines d'un cop sec. Sobre la tapa de l'escriptori es projecta una ombra que s'assembla a un llibre obert. Miro la finestra i hi trobo una enorme papallona posada al cantó exterior del vidre. És l'origen de l'ombra. Observo l'insecte de més a prop. Em fascina com aquesta criatura ha estat dissenyada per enganyar la foscor, els seus colors nocturns, la serenitat de qui neix i mor la mateixa nit. Potser aquesta papallona no sàpiga que la vida se li ha escapat matinada enllà.

I penso: aquest és el meu company d'insomni. Obro l'ordinador per contestar l'últim missatge de la Liana Campos.

Estimada Liana,

Acabo de llegir el seu missatge, encara endormiscat però ja irritat pel xivarri dels corbs. M'ho començo a creure: no cal que vulgui ser escriptora, vostè; ja ho és. I estava inspirada quan va pensar en la metàfora del talp. La policia del règim colonial anomenava «talps blancs» el grup d'intel·lectuals i poetes que es reunia a casa nostra. Allà engendraven fantasiosos plans per ensorrar el govern. El meu pare estava orgullós d'aquest nom en clau: els talps blancs.

Una vegada, al barri de Manga, a la finca d'un amic nostre, es va organitzar una cacera contra els autèntics talps, que atacaven els horts. Una colla d'homes armats amb bastons foradaven la terra on, a la superfície, es veien vestigis dels animalons. Els improvisats caçadors clavaven les llances i emetien crits propis d'una tribu salvatge. Tot allò era improvisat, tret de la ràbia amb què se sorprenien a si mateixos. No eren els petits mamífers el que ells blasmaven. Aquella fúria naixia de la seva impotència davant d'un univers fosc que es movia sota els seus peus.

Des d'aquella tarda els talps em visiten el pensament: aquests invisibles garbelladors són el revés d'un mirall: els cal la foscor per veure-s'hi i, quan pressenten la mort, surten a la superfície. És la llum el que els enterra. Els talps compleixen el somni dels morts: el de desenterrar-se eternament.

Torno a la meua ciutat no només a la recerca del passat. Vinc a buscar un remei per a la meua depressió. Potser el meu pare tenia raó. «En el meu temps», deia ell, «de la depressió en deien infelicitat».

—Torna a la teua ciutat —em va recomanar el metge—. Torna-hi per alliberar-te dels fantasmes de la infància.

—I com sabré que ja me n'he deslliurat? —li vaig preguntar.

—Quan sentis que ja no hi ha retorn.

«De petits», deia el meu pare, «no ens acomiadem dels llocs. Sempre ens pensem que hi tornarem. Creiem que mai és l'última vegada. Els llocs són com els llibres: només existeixen quan els llegim per segona vegada».

Una abraçada,
Diogo Santiago

La dona de fer feines vol arreglar-me l'habitació. Li pregunto si li fa res que m'estigui per aquí mentre treballa. Contesta amb un somriure tímid. I va endreçant el caos de l'estança mentre confirmo a l'ordinador que la Liana m'ha enviat els papers ja transcrits. Ha començat per on li vaig suggerir: pel viatge a Inhaminga, enregistrat en el meu diari d'adolescent. Era el febrer del 1973 i el meu pare acabava de rebre una carta del seu amic portuguès Faustino Pacheco, que a si mateix es considerava «un comunista de pedra picada». Qui va portar la carta va ser el nostre vell criat, que caminava tan a poc a poc que ningú podia sospitar que duia, amagades a la butxaca dels pantalons, instruccions revolucionàries que el meu pare, el poeta Adriano Santiago, havia de complir.

I tinc ara tot aquest passat que em mira. Estic assegut a l'escriptori amb l'ordinador al davant. Tinc els ulls il·luminats, però buits. Clareja i encara soc davant de la pantalla.

CAPÍTOL 2

L'UNIVERS DESCARRILAT

(Els papers del pide, 1)

La ignorància més gran
no és no saber llegir, comptar o escriure.
És no saber la raó d'estar viu.

ADRIANO SANTIAGO

PAPER 1. Carta de Faustino Pacheco al meu pare

Beira, 16 de febrer del 1973

Camarada Adriano Santiago,

El vull felicitar pel seu coratge de viatjar a Inhaminga en un moment tan convuls. La setmana passada els guerrillers del Front d'Alliberament van atacar en aquella regió un tren de la Trans-Zambezia Railways. Per a nosaltres, comunistes portuguesos, solidaris com som amb la lluita per la independència de Moçambic, aquest atac va ser una conquesta fonamental. El meu criat va explicar l'incident d'aquesta manera: el món és un tren que ha descarrilat a Inhaminga. I té tota la raó.

Ens arriba informació que, com a represàlia per aquesta emboscada, l'exèrcit colonial està cometent unes atrocitats terribles contra la població negra. Cal confirmar i denunciar aquests crims. Vostè és un periodista experimentat. Documenti amb text i imatge aquestes barbaritats i junts trobarem la manera de difondre aquestes notícies clamoroses a l'estranger, ja que no ho podem fer dins de l'espai portuguès. Aquesta és, sens dubte, la missió més important i més arriscada que ens ha tocat complir. Endavant, bon camarada! Ja sé que insisteix que no el tractem com un militant del partit, sé que la seva militància és la poesia. Però deixi'm dir-li que el meu

partit, el Partit Comunista Portuguès, li estarà eternament agraït per aquesta valuosa contribució.

Els religiosos holandesos, residents en aquella vila, li obriran les portes per arribar a la veritat. Aquests missioners li seran imprescindibles, però no es deixi enganyar: un capellà és un capellà i els compromisos d'aquesta gent són ben diferents dels nostres. Parlen en nom del poble que pateix, però enganyen els més humils amb promeses d'un paradís celestial. Soc fill de republicans, he heretat una incurable costella anticlerical.

Li faig unes quantes recomanacions: primer, no es deixi intimidar. Els caps militars parlen com si el món els obeís. He estat en el teatre de la guerra, sé com va, tot allò. Les operacions militars es preparen al mil·límetre i no surten mai com estava previst. Doncs faci del periodisme una operació militar: porti aquesta terra llunyana on pot passar qualsevol cosa sense que ho sàpiga ningú, cap dins de la ciutat on tot se sap, sobretot el que no ha passat mai.

Sé que s'endurà amb vostè el seu fill Diogo. Una decisió que, deixem-ho clar, és exclusivament seva. Ha sigut decisió nostra, però, que viatgés amb el seu criat. Aquest noi, aquest tal Benedito, serà el seu traductor. Per aquells verals són pocs els qui parlen portuguès.

No s'arrisqui més del compte, estimat camarada. Estic cansat de dir-li: el seu pitjor enemic no són els altres. Qui li posa bastons a les rodes és el seu cantó poètic. Ja sé que es distraurà amb somiejos i sentimentalismes petitburgesos. Deixi la poesia en pau. Tothom hi guanyarà. En primer lloc la mateixa poesia.

Una forta abraçada del camarada
Faustino Pacheco

ps: En un annex d'aquest missatge, envio l'esborrany d'aquell manuscrit personal que, com sap, fa mesos que preparo. Li demano que aprofiti les estones lliures per comentar i enriquir aquest text. Sé que pot semblar tòtric, però vull deixar escrit el meu propi elogi fúnebre. La vida d'un comunista, en aquests temps soferts, és un fil que es trenca en qualsevol moment. No és

pas per vanitat. Però si la vida no m'ha pertangut mai, si més no vull prendre possessió de la meva mort. Va ser vostè, qui va escriure aquesta frase?

PAPER 2. El viatge a Inhaminga.Extracte del meu diari (1)

Beira, 18 de febrer del 1973

De bon matí el meu pare m'ha arrencat abruptament del son:

—Espavila't, que vull arribar-hi de clar!

M'ha vestit amb presses i m'ha arrossegat fins al cotxe, on, al seient del darrere, s'esperava el nostre criat Benedito Fungai amb una maleta damunt dels genolls.

—Aquí hi ha les teves coses —m'ha anunciat el meu pare.

—No ens acomiadem de la mare? —li he preguntat.

—Qui s'acomiada de la teva mare s'arrisca a no marxar mai —m'ha contestat el meu pare mentre, amb posat d'entès, s'abocava damunt del motor de l'automòbil.

Feia com si inspeccionés el vehicle. Tothom sap que el meu pare, a part de ser un conductor horrible, és un zero a l'esquerra en matèria de mecànica automobilística. Però allà el tenia, en una postura ben masculina, amb l'esperança que el veïnat li tingués una mica més de respecte.

—La mare ens ha demanat que busquéssim el cosí Sandro —he explicat al Benedito, que semblava que no entenia què passava.

—Anem a un territori en guerra —ha afirmat el meu pare—. No us penseu que és una excursió turística.

I hem marxat cap a un destí que, dels tres ocupants del vehicle, jo era l'únic que no coneixia.

Hem anat deixant enrere Esturro, Manga, Munhava, i després els barris de la ciutat amb noms que la ciutat ni sap. En Benedito contemplava el paisatge mentre jo no treia els ulls de la carretera, amb ànsia per la conducció del meu pare. Fins que no hem passat el pont sobre el Punguè, no ens ha anunciat el nostre destí.